

พระกัมปมา

เจ.พี. ภาครักษ์
๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑

บางครั้งก็ทำให้ลืมนึกไม่ได้ว่า การนำเอาเรื่อง"พระกัมปมา"มาวิเคราะห์และเขียน นำจะถือเป็นความกล้าหาญเกินตัว หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า"อวดรู้" โดยเหตุที่คนก็ไม่ได้ใช้ชีวิตวชเป็นพระนานนัก อีกทั้งการนำเรื่องปามาเขียน ถ้าจะถามว่า เคยเรียนเรื่องปามา"จากคำที่เป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง"มาหรือเปล่า ก็คงต้องสารภาพความจริงว่า"ไม่เคยเรียน" แต่ก็ยังเหลืออยู่อีกช่องทางหนึ่งคือ"เขียนจากรากฐานความรู้ซึ่งเกิดจากความ เป็นธรรมชาติ" ไม่ว่าจะเห็นได้คั่นลิ้นแค่ไหน

ขณะที่มีปัญหาเกิดกับปามากขึ้น ก็เริ่มมีความรู้สึกปรากฏออกมาจากคนซัดเจเนียงขึ้นว่า "ป่าคือธรรมชาติ" คงจะพบความจริงว่า หลังจากป่าถูกทำลายคนก็มักจะมองว่า"ธรรมชาติถูกทำลาย" ติดตามมาด้วยพฤติกรรมที่พยายามจะชี้ให้เห็นว่า"ธรรมะคือธรรมชาติ" เพื่อหวังเชื่อมโยงธรรมะ เข้าไปกับป่าอีกชั้นหนึ่งอย่างน่าสนใจ

บุคคลผู้เข้าถึงรากฐานจริงของธรรมชาติในระดับหนึ่งแล้วย่อมรู้ว่า ทุกวันนี้มีคนจำนวนไม่น้อยที่ยังเข้าใจ ได้ไม่ลึกซึ้งถึงแก่นของธรรมชาติอย่างแท้จริง จึงมักสะท้อนนิสัยออกมาให้เห็นว่า มีการนำทั้งธรรมะและธรรมชาตินี้ออกมาอ้าง เพื่อหวังให้ความหมายของคนบรรลุผล แม้บางครั้งความรู้สึกจากผู้เขียนเองก็เป็นเช่นนั้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า "เมื่อยังมีความอยาก ไม่ว่าจะมากน้อย ย่อมยังก้าวไปไม่ถึงการนำปฏิบัติอย่างผู้รู้จริงแล้ว"

แม้อาจมองเห็นว่าป่าคือธรรมชาติ แต่ถ้าสามารถหยั่งรู้ธรรมชาติได้ลึกซึ้งถึงแก่น ย่อมค้นพบสังธรรมได้ด้วยตนเองทำให้เข้าใจว่า "ป่านั้นจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งซึ่งมีเหตุผลร่วมอยู่ในกระบวนการธรรมชาติด้านอื่นคือการเปลี่ยนแปลงร่วมกันของทุกสิ่งทุกอย่างเป็นพื้นฐานกำหนดทิศทางของตัวเอง จากรากฐานซึ่งเป็นหนึ่งเดียวกันหมด"

ดังนั้น บุคคลใครรักและสนใจเริ่มค้นปฏิบัติจากสิ่งซึ่งมีอยู่ในรากฐานตนเองอย่างอิสระ ย่อมมีผลชำระล้างภาวะยึดติดอยู่กับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งปรากฏหลากหลายอยู่ในสภาพแวดล้อมของวิถีชีวิตตน หลังจากลงถึงระดับหนึ่งได้ ย่อมช่วยกำหนดทิศทางให้ตนกลับมาหยั่งรู้ความจริงอันมีเหตุอยู่ในรากฐานตนเองซัดเจเนียงขึ้น จึงรู้ได้ว่าธรรมชาตินี้จะหมายถึงเงื่อนไขซึ่งแฝงอยู่ในรากฐานตนเริ่มจากตนก่อนอื่น เพื่อสานถึงสรรพสิ่งทั้งหลาย ซึ่งย่อมมีป่ารวมอยู่ด้วย

เหตุแห่งการเรียนรู้ความจริงที่สานถึงเป้าหมายชีวิต

อนึ่ง เนื่องจากเริ่มมีหลายคนรู้สึกว่าป่าถูกทำลายกว้างขวางมากขึ้นทั้งโดยตรงและทางอ้อมซึ่งแผ่เร้นมาจากหลายทอด ทำให้มีคนส่วนหนึ่งเกิดความทุกข์ร้อนจึง เริ่มมองเห็นความสำคัญและให้ความสนใจกับคักไ้ไขปัญหา แต่อย่างไรก็ตามในเมื่อเป้าหมายของวิถีชีวิตมนุษย์ทุกคนที่เกิดมา ไม่ว่าจะชณะใดใครจะมุ่งทิศทางไปสู่สิ่งซึ่งเป็นความจริงจากรากฐานจิตใจตนเองในรูปลักษณะใด ในที่สุดย่อมไปถึงจุดซึ่งพบเองว่า "ความสุขที่แท้จริงนั้นคืออะไร และควรค้นพบได้จากไหน"

ดังนั้น การมองเห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงของป่าแล้วทำให้เกิดความทุกข์ นำจะมีเหตุมาจาก"ภาวะยึดติด"ซึ่งมีเงื่อนไขอยู่ในรากฐานตนเองโดยแท้ ไม่ว่าจะเป็เพราะอยากให้สภาพป่าเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดของตัว หรืออยากให้เป็นประโยชน์ซึ่งคนมีอยู่กั่กับส่วนใดส่วนหนึ่งของปายังคงอยู่ต่อไป แม้อยากเห็นป่าสามารถสนองประโยชน์แก่มนุษย์เองเป็นส่วนรวม ล้วนเกิดจากความอยากของคน จึงทำให้สานความรู้ความเข้าใจถึงป่าและ

ถึงมนุษย์ด้วยกันเองได้ยากยิ่งขึ้น ดังเช่นที่มักกล่าวกันว่า "มีความคิดแตกแยกกันไปคนละทิศละทาง"

หากสามารถเห็นความจริงจากรากฐานที่อิสระ ในแต่ละช่วงย่อมมองเห็นความจริงได้สองด้านเสมอ ยิ่งไปกว่านั้นยังเห็นความสำคัญของเหตุกับผลซึ่งช่วยเชื่อมโยงถึงซึ่งกันและกันโดยมีด้านหนึ่งเป็นพื้นฐานของอีกด้านหนึ่ง ทำให้สามารถรู้ความจริงว่า "เพราะละความทุกข์ได้ จึงช่วยให้มองเห็นภาพรวมของทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งมีการพึ่งพาระหว่างกันและกันเป็นวัฏจักรโดยขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสียมิได้ ช่วยให้การนำปฏิบัติเพื่อดำเนินชีวิตอนาคตมีโอกาสพบความสุขลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ภาวะยึดคติมีเหตุผลทำลายความร่วมมือร่วมใจกันเป็นหนึ่งเดียว

หากคนซึ่งอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความหลากหลายมีภาวะยึดคติเป็นเงื่อนไขแฝงอยู่ในรากฐานกว้างขวางมากชิ้น ไม่ว่าใครจะอยู่ในรูปแบบของสงฆ์หรือคฤหัสถ์ แม้ระหว่างสงฆ์กับสงฆ์หรือคฤหัสถ์กับคฤหัสถ์ รวมถึงเจ้าหน้าที่ทางการและชาวบ้านซึ่งเป็นคนแต่ละกลุ่ม แม้ภายในกลุ่มเดียวกัน ล้วนเกิดช่องว่างเป็นความจริงได้ทั้งสิ้น ทั้งระหว่างตัวบุคคลและระหว่างกลุ่ม

จากรากฐานคนซึ่งควรจะอิสระ เพื่อช่วยให้เกิดการร่วมมือกันด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง หากตกอยู่ภายใต้สภาวะยึดคติ ย่อมทำให้สังคมมีสภาพซึ่งอาจกล่าวว่า "ต่างคนต่างคิด-ต่างคนต่างทำ" อีกทั้งยังมีการสร้างพรรคพวกไว้ใช้เป็นฐาน ซึ่งน่าจะใช้เหตุผลอธิบายความหมายของ "ระบบอุปถัมภ์" ได้อย่างชัดเจน ดังจะพบความจริงดังกล่าวได้ทุกเรื่อง

"ในเมื่อเงื่อนไขที่เข้าไปแฝงอยู่ในรากฐานคนทำให้สังคมจำต้องตกอยู่ในสภาพดังกล่าว ย่อมทำให้มีการกระจายสิ่งซึ่งเป็นเหตุไปสู่ชนทุกกลุ่ม ไม่ว่าเปลือกนอกจะถูกต้องหรือไม่ก็ช่วยรูปแบบใดก็ตามแล้วแต่" และภาวะยึดคติย่อมมีผลกำหนดให้คนมองปัญหาในด้านร้ายมากกว่าด้านดี ดังเช่นมองความเลวร้ายครอบคลุมทุกคนซึ่งมีกายอยู่ในกรอบรูปแบบเดียวกันหมด จึงมีการกล่าวร้ายเหม่าทั้งองค์กรหรือสถาบันซึ่งเป็นเพียงเปลือกนอก แทนที่จะเข้าถึงสัจธรรมที่เข้าใจอย่างชัดเจนว่า "ไม่มีสิ่งใดเป็นไปร้อยทั้งร้อย"

ภาพที่พบเห็นเป็นความจริงในปัจจุบัน จึงทำหลายสิ่งหลายอย่างเปลี่ยนแปลงมาสู่อีกด้านหนึ่ง ทำให้มีการโต้แย้งระหว่างกันและกันอย่างกว้างขวางอีกทั้งรุนแรงยิ่งขึ้น ส่วนในด้านการปฏิบัติย่อมพบว่า "ยิ่งคิดแก้ไขปัญหาก็ยิ่งทำให้คนสร้างปัญหาแก่ตัวเองและส่งมมาขึ้นอย่างสอดคล้องกัน" แต่เป็นความสอดคล้องกันในมุมกลับ แทนที่จะมุ่งไปสู่เป้าหมายซึ่งเกิดจากความร่วมมือกันเป็นเอกภาพ

ช่วงหลัง ๆ มักมีการนำเอาคำว่า "คนรุ่นใหม่" มากล่าวอ้างเป็นเหตุและผล แต่สิ่งที่เผยความจริงอย่างชัดเจนน่าจะได้แก่การกล่าวอ้างในทำนองว่า "คนหนุ่มสาว" แม้อ้างว่า "พระหนุ่ม ๆ น่าจะทำงานได้ผลดีกว่าพระแก่ ๆ " ทำให้เห็นได้ว่า แม้พระสงฆ์บางรูปก็ยังคิดจากรากฐานที่ชาคอิสระ โดยเหตุที่มีการนำเอาวิชิตมาผูกติดไว้กับความรู้ความสามารถ

ซึ่งแท้จริงแล้ว ความรู้ความสามารถอาจเกิดขึ้นจากรากฐานคนวัยไหนก็ได้ ยิ่งเกิดขึ้นจากคนที่วัยสูงกว่า ย่อมมีธรรมชาติที่นำไปปฏิบัติเป็นหลักให้ชนรุ่นหลังได้อย่างแท้จริง เนื่องจากผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์มาแล้วยาวนานมากกว่า

ส่วนความหมายของ "คนรุ่นใหม่" น่าจะหมายถึงผู้ซึ่งมีทิศทางความคิดทวนกระแสเก่า ช่วยให้การปฏิบัติมีผลแก้ไขปัญหา อย่างจริงจังให้พิศุจน์ได้ แทนที่จะเข้าใจความหมายของคนรุ่นใหม่โดยนำไปผูกไว้กับวัย ทำให้ไม่อาจมองผ่านลงไปถึงปัญหาอย่างแท้จริง

อนึ่ง ปัญหา "คนหนุ่มมากกว่าทำ" มีเหตุผลเนื่องมาจากภาวะยึดคติ และการพูดมากกว่าทำย่อมตามมาด้วยข้ออ้างทุกรูปแบบ ทั้งนี้และทั้งนั้นสุดแต่โอกาสซึ่งบุคคลผู้พูดเห็นว่าเหมาะสม เพื่อหวังสนองกิเลสของคนได้อย่างชัดเจน

ความจริงของชีวิตได้ล้มล้างความสำคัญของสิ่งจากสิ่งซึ่งอยู่ใกล้ตัวที่สุด แล้วจึงसानออกไปอย่างมีเหตุมีผล เริ่มต้นความสำคัญที่การนำปฏิบัติซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ที่สุดของรากฐานจิตใจแต่ละคน และจากรากฐานจิตใจที่อิสระ ย่อมเปิดรับรู้ความจริงจากผลการกระทำที่ทวนกลับมามากมายได้อย่างลึกซึ้งถึงธรรมชาติ เมื่อได้รับผลจากการปฏิบัติและช่วยให้เห็นจริงรู้จริงแล้ว ไม่ว่าผลจะปรากฏออกมาอย่างไร ย่อมมีความจริงใจที่จะนำมาพูด หรืออาจกล่าวได้ว่า "พูดจากความจริงเชื่อมั่นในความจริงซึ่งคนรู้แล้ว"

จากภาพรวมทั้งหมคน่าจะช่วยให้มองเห็นได้ว่า "ความหมายของปา ไม่น่าจะมุ่งแต่เพียงที่กรอบซึ่งมีเพียงคันไม้และสัตว์ธรรมชาตินานาชนิด รวมทั้งมีรูปลักษณะอย่างหลากหลาย แม้สรรพสิ่งอื่น ๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในกระบวนการ ที่ช่วยให้กรอบดังกล่าวมีความสมบูรณ์ครบถ้วน" โดยเหตุที่สรรพสิ่งเหล่านี้หากมองอย่างรู้ได้ว่ามีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งซึ่งร่วมอยู่ด้วย ย่อมพบความจริงว่า ล้วนเป็นกระบวนการซึ่งอยู่ค้ำนอกจิตใจมนุษย์ หากมนุษย์ลืมนึกถึงความสำคัญของสิ่งที่มีบทบาทอยู่ในรากฐานตนเอง ย่อมเปิดโอกาสให้อิทธิพลจากสิ่งดังกล่าว สามารถบง่างาสติปัญญาให้จำต้องสูญสิ้นไปมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น "ปา" ในที่นี้ จึงน่าจะหมายความถึงกระบวนการของทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งปรากฏพบพบร่วมกันอยู่ในรากฐานจิตใจคน เริ่มจากสิ่งซึ่งอยู่ใกล้ตัวมนุษย์เองมากที่สุด อันได้แก่ปามมนุษย์ซึ่งมีการอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลาย และมีเหตุมีผลเชื่อมโยงถึงกันเป็นสังขารทั้งหมด

ดังนั้น ถ้าสนใจเรียนรู้ความจริงของมนุษย์ซึ่งมีการ เกิด-แก่-เจ็บ-ตาย หากสามารถสัมผัสพฤติกรรมที่มนุษย์แต่ละคนมีโอกาสแสดงออกจากพื้นฐานความหลากหลายอย่างอิสระ ย่อมช่วยให้คนสานความรู้ถึงทุกสิ่งทุกอย่าง หรืออาจกล่าวได้ว่า บุคคลใฝ่สนใจเรียนรู้ธรรมะจากความรู้ในรากฐานตนเองอย่างแท้จริง ย่อมให้ความสนใจเรียนรู้จากมนุษย์ทุกรูปลักษณะ และใช้โอกาสค้นหาความจริงจากการปฏิบัติร่วมกันซึ่งมีเหตุมีผลสานถึงทุกสิ่ง ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากเหตุของทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่มนุษย์แต่ละคนอย่างปราศจากกรอบใด ๆ ทั้งสิ้น

จึงกล่าวจากเหตุและผลได้ว่า ถ้าสามารถรู้ความจริงภายในกระบวนการชีวิตและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ย่อมมีโอกาสรู้ความจริงของสรรพสิ่งอื่น ๆ ได้ทุกเรื่อง แม้เรื่องของปา

พรथกับความจริงของชีวิต

คงได้กล่าวไว้แต่แรกแล้วว่า การนำเอาเรื่องพระกับปามาวิเคราะห์และเขียนแสดงความคิดเห็น น่าจะถือเป็นความกล้าหาญเกินตัว และอาจทำให้บางคนมองเห็นว่า "ผู้เขียนเป็นคนอวดรู้" โดยเหตุที่คนไม่ได้ใช้ชีวิตบวชเป็นพระสงฆ์นัก อีกทั้งยังไม่มีโอกาสศึกษาเรื่องปาจากค่านิ่งเป็นศาสตร์เฉพาะหนึ่งด้วย แต่ก็มองเห็นทางออกโดยน้อมมาวิเคราะห์จากรากฐานความรู้สึกซึ่งเป็นธรรมชาติ แทนที่จะเป็นผลมาจากภาวะยึดติดอยู่กับค่านรูปแบบ

จากความรู้ความเข้าใจซึ่งคนมีอยู่ในรากฐานโดยถือปฏิบัติอย่างอิสระมาโดยตลอด เมื่อกล่าวถึง "พระ" แม้มองออกไปยังชีวิตซึ่งอยู่นอกคน น่าจะหมายถึงผู้รู้ความจริง จากรากฐานตนเอง สานถึงสรรพชีวิตและสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุมีผลถึงกันเป็นธรรมชาติ" ซึ่งบุคคลผู้รู้สึกซึ่งถึงระดับหนึ่งแล้ว ย่อมสะท้อนพฤติกรรมให้เห็นได้ว่า เป็นผู้แสดงออกอย่างรู้เหตุรู้ผลและมีความสงบ เย็นเป็นนิสัยอย่างแท้จริง

ซึ่งบุคคลผู้มีธรรมชาติของลักษณะดังกล่าว ย่อมมีความเป็นพระอยู่ในรากฐานจิตใจช่วยให้ เข้าถึงความจริงได้ทุกเรื่อง แม้จากคนต่างชาติและหรือต่างภาษา ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากสามารถเข้าใจสิ่งทุกรูปลักษณะได้อย่างลึกซึ้ง หากพบความจริงว่าพระภายในรากฐานจิตใจกับพระซึ่งมีบาทบาทเห็นได้จากภายนอก ทำให้รู้สึกว่ามีความซัดแย้งกัน ย่อมพบความจริงว่าทุกหย่อมหญ้าในสังคมกำลังประสพกับภาวะสับสน แต่ก็เปิดโอกาสให้ผู้สนใจค้นหา

ความจริง หวนกลับไปทบทวนเพื่อค้นหาเหตุผลจากทั้งสองด้าน และนำมาหาส่วนเชื่อมโยงถึงกันเป็นบทสรุปอันดี เป็นที่สุด

บุคคลผู้เข้าถึงธรรมชาติจริงย่อมมีรากฐานจิตใจอิสระ

บุคคลใดเข้าถึงธรรมชาติจริงย่อมไม่ยึดติดอยู่แค่เพียงว่า"ป่าคือธรรมชาติ" หากสามารถเข้าใจได้ถึงความจริงของทุกชีวิตและทุกสิ่งซึ่งอยู่ร่วมกัน อีกทั้งมีกระแสสานถึงซึ่งกันและกันอย่างมีเหตุมีผล นอกจากนั้นยังรู้ต่อไปอีกว่า"เหตุอันเกิดขึ้นกับสิ่งต่าง ๆ ส่วนมีเงื่อนไขแฝงอยู่ในรากฐานจิตใจตนเองโดยแท้" จึงทำให้คนมีนิสัยยอมรับความจริงได้ทุกเรื่อง อีกทั้งมุ่งมั่นทำงานอย่างมีความสุข ไม่ว่าจะพบกับปัญหาอะไรย่อมมองเห็นเหตุและผลได้ไม่ยาก

การปฏิบัติธรรมของคนลักษณะดังกล่าว จึงปราศจากการล้อมกรอบตัวเองไว้ด้วยรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง เสมือนแยกตนออกจากโอกาสที่พึงเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก ซึ่งแท้จริงแล้วความคิดที่มีการแยกตัวออกจากโลกภายนอก ย่อมช่วยให้ท่านได้ถึงความจริงว่า ภายในรากฐานความรู้ลึกของจิต ก็มีการแยกธรรมชาติออกจากความจริง หากยึดติดอยู่กับรูปแบบสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งคนเชื่อว่าคือธรรมชาติ แม้มองที่ป่า

ดังเช่นที่เคยมีตัวอย่างให้เห็นมาแล้ว จากการที่พระสงฆ์บางรูปเข้าไปตั้งสำนักปฏิบัติธรรมอยู่ในป่า และสะท้อนความจริงออกมาให้เห็นว่า การสัมผัสกับชีวิตคนทั่วไปซึ่งควรจะเริ่มต้นจากคนในชุมชนที่อยู่ใกล้ตัว แล้วสานกว้างออกไปอย่างเป็นขั้นตอนตามเหตุและผลโดยอาศัยการพิจารณา หาใช่เป็นเรื่องของการปฏิบัติธรรม-ไม่ ทำให้รู้ได้ว่านี่คือความเข้าใจถึงการปฏิบัติธรรมจากรากฐานที่ปิดตัวเอง ซึ่งตรงข้ามกันกับ"อิสระ"ในความหมายเดียวกันกับ"ความเป็นธรรมชาติ"

อนึ่ง บนรากฐานความคิดลักษณะดังกล่าว มักมีการแสดงออกเป็นช่วง ๆ ว่า "โลกกับธรรมเป็นคนละเรื่องกัน" ซึ่งแท้จริงแล้วทั้งสองด้านอยู่บนรากฐานเป็นหนึ่งเดียวกันโดยแท้ ดังเช่นที่กล่าวกันว่า ความทุกข์คือวิถีทางที่จะนำไปพบความสุขได้อย่างแท้จริง

"จากภาพรวมของความรู้ความเข้าใจในพุทธศาสนาซึ่งมีพระรัตนตรัยประกอบกันเป็นองค์รวม" โดยที่หมายถึง พระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ หากมองที่ความหมายของแต่ละองค์ จากสติปัญญาอันเป็นธรรมชาติของผู้เขียนซึ่งรู้ได้ไม่มากนัก เข้าใจว่า พระพุทธน่าจะหมายถึงอุดมการณ์ซึ่งเป็นพื้นฐานรองรับแนวคิดความเชื่อในพุทธศาสนา ส่วน พระธรรมหมายถึงความจริงซึ่งมีอยู่ในรากฐานอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกรูปทุกนามอย่างมีเหตุมีผลร้อยถึงซึ่งกันและกันเสมือนสายโซ่ ส่วน พระสงฆ์ น่าจะหมายถึงปัญญาของผู้ซึ่งทำหน้าที่นำปฏิบัติในแต่ละช่วง ช่วยให้เกศรัทธา อันถือเป็นสื่อของการเผยแผ่หรือความเป็นธรรมชาติ

ดังนั้น ทั้งพระพุทธและพระธรรม จึงน่าจะถือว่ามีอยู่ในรากฐานจิตใจของพระสงฆ์ที่แท้จริง และมีบทบาทช่วยให้ผู้รู้ สามารถแยกภาพเชิงซ้อนซึ่งเกิดจากรากฐานเดียวกัน ออกจากกันเพื่อการเรียนรู้ได้อย่างแจ่มแจ้ง จากการนำปฏิบัติในแต่ละช่วง

หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวว่า การเรียนรู้ธรรมะ ควรเรียนจากเพื่อนมนุษย์บนพื้นฐานที่ปราศจากกรอบ โดยการนำปฏิบัติร่วมกันและใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติเป็นครูสอน โดยที่แต่ละคนควรมีความมั่นคงอยู่กับเหตุและผลจากรากฐานตนเอง และให้ความสนใจกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์ทบทวนเพื่อค้นหาความจริง-อย่างค่อเนื่อง ไม่ว่าจะสิ่งทีพบจะหนักหรือเบา แม้หนักมากถึงขั้นต้องหยุดตั้งสติ บางครั้งอาจถึงขั้นนั่งสงบเพื่อบังคับใจตนเองให้มั่นคงอยู่ได้

ดังนั้น การฝึกนั่งสมาธิ จึงมีเหตุมาจากสองด้านเป็นสังขธรรมเช่นทุก ๆ เรื่อง ด้านหนึ่งเป็นเพราะ"ต้องการเห็นความจริงของโลก" ส่วนอีกด้านหนึ่ง มีเหตุมีผลมาจากการรู้แล้วเห็นแล้ว และเข้าใจถึงระดับหนึ่งแล้ว"

ซึ่งวิถีทางที่มาของด้านนี้คือว่า "มาอย่างมีขั้นตอนเป็นธรรมชาติ" หรือมาอย่างมีรากฐานจริง"

จึงวิเคราะห์เหตุผลได้ว่า ด้านแรกคือการปฏิบัติเพราะต้องการหนีจากชั่วหนึ่งมีอยู่ในอีกชั่วหนึ่ง หรือไม่ก็ มาเพราะถูกคนอื่นหลอกบ้าง ยึดเยี้ยบ้าง แม้เกิดจากภาวะมอมเมา เช่นการเกณฑ์เด็กหรือผู้ที่ขาดความพร้อม ให้เข้าไปปฏิบัติ ย่อมส่งผลเสริมสร้างภาวะยึดติดภายในรากฐานให้หนักมากขึ้น จนกลายเป็นคนปฏิเสธโอกาส ในการเรียนรู้ความจริงของโลก ซึ่งผิดวิสัยที่จะนำวิถีไปสู่การพัฒนาตนเองเพื่อความเป็นมนุษย์ผู้รู้ทุกสิ่งถึงจุดที่เป็นหนึ่งเดียวกัน ส่วนอีกด้านหนึ่งย่อมช่วยให้คนสามารถเห็นคำตอบจากความจริงซึ่งมีเหตุผลเชื่อมโยงถึงกัน หมกจนถึงจุดจบ

ดังนั้น การนั่งสมาธิจึงขึ้นอยู่กับเหตุและผลอันเป็นที่มามากกว่าด้านที่เป็นรูปแบบ โดยที่ทั้งสองด้านมีบทบาทกำหนดวิถีทางนำไปสู่ผลสำเร็จตามเป้าหมายหรือส่งผลทำลายตัวเองเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

มนุษย์รู้ตัวเองว่าตนคือส่วนหนึ่งของธรรมชาติจริงหรือ ?

ในอดีตที่ผ่านมา เสมือนธรรมชาติกำหนดให้รากฐานจิตใจคนส่วนใหญ่ในเขตร้อนของโลก จำต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลจากรูปวัตถุซึ่งมีรากฐานที่มาเริ่มจากชนต่างถิ่น ทำให้รากฐานคนท้องถิ่นถูกทำลาย จึงมีการถ่ายทอดกระแส ทำลายสิ่งซึ่งเกิดร่วมแผ่นดินเดียวกันกับตน เพื่อนำไปสนองความต้องการ ณ จุดนั้น เพียงเพื่อหวังให้ได้เงินและวัตถุมาสนองความต้องการเฉพาะหน้า แทนการรู้คุณค่าและนำไปปฏิบัติจากรากฐานตนเองอย่างแท้

แม้การจัดการศึกษา เรื่องสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้ว ก็มีการเริ่มต้นขึ้นจากรากฐานคนต่างถิ่นซึ่งถืออิทธิพลเหนือกว่าก่อน หากหวนกลับไปค้นหาความจริงจากแนวคิดซึ่งปรากฏอยู่ในคำรว่า "มีการมองความหมายของธรรมชาติ" ในลักษณะที่แยกมนุษย์ออกมาไว้ค้ำนอก" ถัดมาอีกช่วงหนึ่ง หลังจากพบความจริงชัดเจนยิ่งขึ้นจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายโดยคน "จึงมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ โดยนำเอามนุษย์เข้าไปไว้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ"

การตามกระแสความคิดคนซึ่งไม่ได้มีรากฐานกลมกลืนอยู่กับท้องถิ่น ทำให้รากฐานหลุดจากความจริงซึ่งควรจะมีสัจธรรมอยู่ที่ตนเอง ดังนั้นแม้ปากจะกล่าวว่า มนุษย์คือส่วนหนึ่งซึ่งมีบทบาทผสมกลมกลืนอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ในด้านการปฏิบัติกลับสะท้อนความจริงให้เห็นว่า หากได้เป็นไปอย่างสอดคล้องกันกับคำกล่าวนี้

หากเข้าใจจริงย่อมยอมรับว่า พฤติกรรมของมนุษย์เท่าที่ปรากฏออกมาจากธรรมชาติของแต่ละคน ไม่ว่าจะนำไปสู่ภาพซึ่งทำให้บางคนเกิดความรู้สึกว่าสร้างสรรค์หรือทำลายสิ่งใดก็ตาม ย่อมรู้สึกว่าเป็นสิ่งซึ่งปรากฏเป็นความจริงอยู่ในกระบวนการธรรมชาติทั้งหมด

จึงไม่ทำให้มีความทุกข์เกินเหตุและผลจนถึงขั้นมองเห็นคนด้วยกันเป็นคนละพวก หากช่วยให้สานความมาถึงกันได้ไม่ยาก

แต่คนส่วนใหญ่กลับมองเห็นว่า การที่แมลงสักตัวหนึ่งกำลังกินหนอนตัวเล็ก ๆ แม้เสียซึ่งไล่ตะปบกวาง มีความรู้สึกว่าเป็นสัจธรรมของธรรมชาติที่ให้ความรู้เรื่องราวของธรรมชาติอย่างน่าสนใจ แต่กลับมองมนุษย์ด้วยกันเองซึ่งมีพฤติกรรมทำลายป่า แม้จับสัตว์ป่าหรือเก็บพันธุ์ไม้จากป่าว่า เป็นคนก่อปัญหาทำลายธรรมชาติ

ทำให้รู้สึกว่า มนุษย์ในสังคมซึ่งมีการอยู่ร่วมกัน เกิดภาวะสับสนมากขึ้น และสิ่งซึ่งหยาบคายมาพิจารณา ก็คือแนวความคิดที่ยังคงแยกตัวเองออกจากธรรมชาติ จึงสรุปได้ว่า ทรายใตที่คนส่วนใหญ่ยังคงตกอยู่ในความทุกข์ จึงยากที่จะหยั่งรู้ความจริงได้ว่า ป่าที่แท้จริงนั้นอยู่ในรากฐานมนุษย์เองโดยแท้

หากรู้ถึงความจริงได้แล้ว จะมีผลอย่างไร ?

ความจริงของทุกสิ่งย่อมปรากฏอยู่ในรากฐานคนเป็นสังขาร กังนั้สังขารจึงได้ชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า โครคิดและปฏิบัติอย่างไรย่อมถือเป็นธรรมชาติของผู้นั้น จึงได้มีการชี้แนะไว้เป็นรูปธรรมต่อมาว่า บุคคลผู้ปฏิบัติ ก็คือธรรมะ ผู้ปฏิบัติไม่ก็คือธรรมะ และสิ่งซึ่งปฏิบัติจากรากฐานมนุษย์แต่ละคนอย่างหลากหลาย ล้วนถือเป็น ธรรมะทั้งสิ้น หากบุคคลใดเข้าถึงได้ย่อมถือว่าเข้าใจความจริงแล้ว จึงช่วยให้คนเน้นปฏิบัติจากเหตุและผลซึ่ง มีอยู่ในตนเองแล้วได้ทุกเรื่อง แม้อาจส่งผลกลับมากกระทบย่อมไม่เกิดทุกข์

หากสามารถมองเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นภาพรวมซึ่งมีมนุษย์ร่วมเป็นส่วนหนึ่งด้วย ถ้าเข้าถึงความจริง ระดับหนึ่งแล้วย่อมรู้ว่า ทุกสิ่งซึ่งเกิดมาแต่อดีตแม้โลกที่เราอยู่ ย่อมมุ่งทิศทางไปสู่ภาวะคับสุดในที่สุด แต่ก็ยังมี โลกอยู่ในสากลจักรวาลอีกมากมาย มนุษย์แต่ละคนจึงเป็นเพียงชีวิตหนึ่งซึ่งเกิดมาแล้ว ย่อมมุ่งไปสู่จุดจบลงบน พื้นฐานสังขารเหมือนกัน ชีวิตมนุษย์ที่เกิดมาจึงต้องการความรู้ความเข้าใจประเด็นอย่างแท้จริง เพื่อหวังคับทุกข์ อันมีเหตุอยู่ในรากฐานตนเองได้

จึงหวังว่า พระหรือคฤหัสถ์ก็ตาม คงไม่มุ่งปฏิบัติธรรมโดยนำเอาความทุกข์เข้าไปใช้เป็นฐาน หากควรรู้จักปรับทิศทางการนำปฏิบัติ เพื่อหวังรู้เหตุรู้ผลลึกซึ้งยิ่งขึ้น ย่อมนำไปสู่เป้าหมายชีวิตได้อย่างแท้จริง โดยไม่คิดว่าตนจะไปถึงได้เร็วหรือช้า เนื่องจากเป้าหมายการเรียนรู้ ถือสังขารที่จบสิ้นลงภายในรากฐานตนเองโดยแท้

ช่วงหลัง ๆ มักมีคนถามผู้เขียนเสมอ ๆ ว่า "ยังทำเรื่องกล้วยไม้อยู่หรือเปล่า" บางรายก็ปรารภว่า "เดี๋ยวนี้เปลี่ยนจากเรื่องกล้วยไม้มาสนใจธรรมะแล้วหรือ" คนจึงตอบไปว่า "ผมยังไม่เคยคิดเลิกเรื่องกล้วยไม้" กับอีกคำถามหนึ่งก็ได้ตอบไปว่า "เปล่าครับ ผมไม่ได้เปลี่ยนไปไหน"

ภายในใจทำให้รู้สึกว่ "เหตุใดคนจึงมองเห็นหน้าผมเป็นกล้วยไม้กันไปแทบจะหมด" และยังมีจินตนาการ จากพื้นฐานความจริงต่อไปอีกว่า "คนจำนวนไม่น้อยที่มองเห็นภาพกล้วยไม้ได้แค่เพียงด้านที่อยู่นอกคน" แทนที่จะ มองเห็นลึกลงไปถึงจิตวิญญาณ ซึ่งอยู่ในรากฐานเพื่อกำหนดให้คนมีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์พร้อมทุกด้านชัดเจน มากขึ้น"

ดังนั้นจึงหอดจะสรุปเรื่องนี้ได้ว่า "เป็นเพราะคนสูญเสียจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์มากขึ้น จึงไม่อาจมองเห็น วิญญาณของธรรมชาติ รวมทั้งทุกสิ่งซึ่งร่วมอยู่ในกระบวนการอันล้วนควรถือว่ามวิญญาณ์เช่นคน ส่งผลทำลายทุกสิ่ง ทุกอย่างรวมทั้งเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะชนรุ่นลูกรุ่นหลานคนด้วย

หวนกลับมาพิจารณาประเด็นกล้วยไม้ โดยที่รู้สึกว่าจะจะเป็นปัญหาใกล้ตัวผู้เขียนที่สุด จึงน่าจะสรุปให้เข้าใจได้ง่ายกว่า โดยขอลงอุทาหรณ์ว่า ถ้าแต่ละคนไม่ล้มเลิกอันเป็นที่มาย่อมทพความจริงว่า คนไม่ได้เปลี่ยนเรื่อง ไปจากกล้วยไม้เลยแม้แต่น้อย และยังมองเห็นความจริงอีกว่า "หากไม่มีวันนั้น-ย่อมไม่มีวันนี้" หากเป็นเพราะ มองเห็นความจริงมาแต่เริ่มแรกว่า "ทุกสิ่งทุกอย่างมีเหตุมีผลสานถึงกันหมด" ดังนั้นไม่ว่าบุคคลใดจะเริ่มค้นจากสิ่ง ใด ถ้าสิ่งนั้นเกิดจากแรงศลใจอย่างแท้จริงแล้ว มุ่งมั่นนำปฏิบัติจากรากฐานตนเองอย่างอิสระ อีกทั้งใช้เป็นสื่อ เรียนรู้ความจริงจากเพื่อนมนุษย์อย่างปราศจากกรอบใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ละคนย่อมมีโอกาสรู้และเข้าถึงธรรมะได้ เสมอ.